

De politieke macht en de sociaal-economische status van de buurten binnen de Brusselse agglomeratie

---

door Luc HOLVOET,

Onderzoeker aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

1. Inleiding.

Tot op heden is er in het politologisch onderzoek slechts sporadisch aandacht besteed aan de ruimtelijke inplanting van de politieke macht. Dit laatste was nu wel het objectief van een onderzoek naar de morfologie van de politieke machtsposities te Brussel en in het Vlaamse randgebied van de agglomeratie (1). Het bestaan van een residentiële differentiatie binnen de Brusselse agglomeratie was reeds bekend (2). Eén van de onderzoeksobjectieven was het peilen naar de relatie tussen de binnen de agglomeratie gelokaliseerde politieke macht en de bestaande residentiële differentiatie. Op dit onderzoeksobjectief wordt hier nader ingegaan. Meer concreet wordt onderzocht hoe de lokalisatie van de politieke macht zich verhoudt tot de bestaande differentiatie van de Brusselse buurten volgens hun sociaal-economische status (SES). Een buurt of statistische sector is de kleinste bewoningseenheid waarvoor volkstellingsgegevens beschikbaar zijn. Ze werden bepaald op grond van hun sociale, economische of bouwkundige kenmerken. Zo telde de agglomeratie

---

(1) L. HOLVOET, *Morfologie van de politieke machtsposities te Brussel en het Vlaamse randgebied: een politiek-ruimtelijke studie*, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, in druk. De studie werd uitgevoerd aan de Afdeling Politologie van de K.U.Leuven in opdracht van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies van het Ministerie van Volksgezondheid. Voor een gedetailleerde weergave van de gevolgde methode wordt naar deze studie verwezen.

(2) W. DE LANNOY, *De residentiële differentiatie in de Brusselse agglomeratie*, Brussel, Proefschrift VUB, 1977, 289 biz.

bij de volkstelling van 1970 in totaal 567 statistische sectoren met gemiddeld elk 1 896 inwoners.

Om praktische redenen kon onmogelijk het totaal van de binnen de agglomeratie gelokaliseerde macht bij het onderzoek betrokken worden. Uit die totale macht is een van de belangrijkste segmenten uitgesneden nl. de partij-politieke macht. Het betreft enerzijds de politieke macht binnen de representatieve organen, zowel de deliberatieve als de uitvoerende macht, en anderzijds de macht binnen de partijorganen op gemeentelijk, arrondissementeel en nationaal niveau. De politieke macht wordt verpersoonlijkt door de dragers van die macht, namelijk de positiebekleders in de weerhouden organen. Tussen half 1978 en begin 1980 werden de positiebekleders van de vier grootste Vlaamse partijen — CVP, SP, PVV en VU — en van de vier grootste Franstalige partijen — PSC, SP, PRL en FDF — opgespoord en gelokaliseerd in hun respectieve buurt of sector.

Als hulpmiddel om de politieke macht van elk van de positiebekleders vast te stellen is een « schaal van de machtsposities » ontworpen. Bij het opstellen van die schaal is in hoofdzaak gesteund op de resultaten van het onderzoek naar de machtshiërarchie in de Belgische politiek (3).

Doorheen het artikel en in de tabellen wordt steeds een onderscheid gemaakt tussen het spreidingspatroon van de politieke macht en het spreidingspatroon van de positiebekleders. De positiebekleders vormen de onderzoekseenheden en de politieke macht is het onderzochte statistische kenmerk van die eenheden. Het spreidingspatroon van beide is niet noodzakelijk gelijk. Immers, de positiebekleders kunnen van elkaar verschillen met betrekking tot de macht die ze in hun persoon verenigen. Juist het al dan niet vaststellen van het samengaan of het van elkaar afwijken van beide spreidingspatronen is van belang voor de politiek-sociologische duiding van de onderzoeksresultaten.

2. De verdeling van de buurten naar sociaal-economische statutype.

Om de relatie tussen de lokalisatie van de politieke macht en de sociaal-economische status van de buurten uit te diepen is gebruik gemaakt van de typologie van Brusselse buurten zoals die is opgesteld door W. De Lannoy (4).

Steunend op de resultaten van zijn factoranalyses en van het onderzoek over de residentiële patronen van de sociaal-economische groepen,

(3) W. DEWACHTER, De machtshiërarchie in de Belgische politiek, in *Res Publica*, 13, 1971, blz. 533-549.

(4) W. DE LANNNOY, *op. cit.*, blz. 184-192.

heeft De Lannoy in zijn maat voor sociaal-economische status van de buurt volgende variabelen verwerkt :

- het percentage arbeiders in de actieve bevolking,
- het percentage van de bevolking met een diploma van hoger onderwijs,
- het percentage particuliere woningen met telefoon,
- de woonruimte in m² per persoon.

De variabele « arbeiders » is met een negatief teken verrekend, m.a.w. hoe hoger het percentage arbeiders hoe lager de sociaal-economische status. De overige drie variabelen zijn positief verrekend. Een hoog percentage personen met een hoger onderwijs-diploma, veel woonruimte en een hoog percentage woningen met een telefoon wijzen op een hoge sociaal-economische status van de buurt. De variabelen « arbeiders » en « hoger onderwijs » kregen een gewicht 1 ; de variabelen « woonruimte » en « telefoon » een gewicht 0.5. De uiteindelijke score van de sociaal-economische status van de buurt is verkregen door de sommatie van de standaardcores van deze vier variabelen, waarbij de standaardcore van « woonruimte » en « telefoons » eerst met 0.5 is vermenigvuldigd. Door het vastleggen van de grenswaarden werden uiteindelijk vier types van statistische sectoren afgebakend namelijk : zeer laag = A, laag = B, hoog = C, zeer hoog = D.

Tabel I geeft de verdeling van de 4 types sectoren over de agglomeratie weer. De 494 buurten met meer dan 300 inwoners spreiden zich symmetrisch over de verschillende types. Er zijn evenveel sectoren bij de lage SES-types als bij de hoge. De verdeling van de buurten benadert evenwel een Gauss-curve. Dit houdt in dat de twee middelste types B en C veel meer sectoren totaliseren dan A en D nl. 62,96 % tegen 37,04 %.

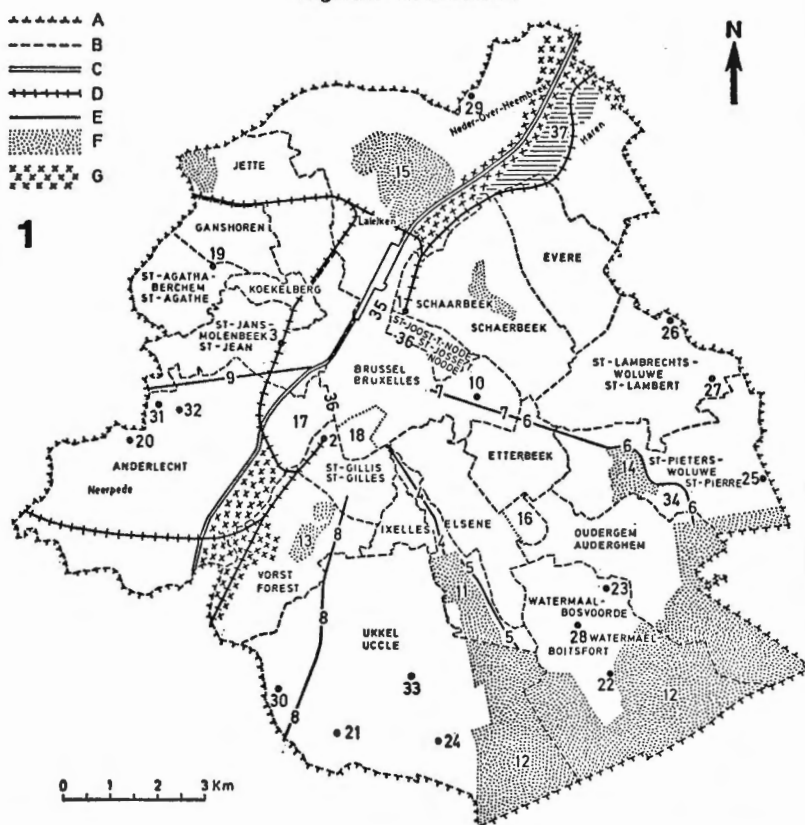
In ruimtelijk opzicht zijn de verschillende types sectoren niet evenwichtig gespreid over het oppervlak van de agglomeratie. Er is een duidelijke concentratie van sectoren met een zeer lage SES in het centrum van

TABEL I

Verdeling over de Brusselse agglomeratie van de statistische sectoren naar sociaal-economische status (SES)

	Lage SES		Hoge SES	
	A	B	C	D
Abs.	88	159	152	95
%	17,81	32,19	30,17	19,23
	50 %		50 %	

Algemene situatiekaart

LEGENDE

A : grens van de Brusselse agglomeratie	15 : Koninklijk domein en Park van Laken
B : gemeentegrens	16 : VUB-ULB campus
C : kanaal naar Willebroek (Noorden) en naar Charleroi (Zuiden)	17 : Kuregemwijk
D : spoorlijn	18 : Marollenwijk
E : wegen	19 : Moderne Wijk (tuinwijk)
F : park, bos	20 : Goede Lucht (tuinwijk)
G : Industrie	21 : Homborch
1 : Noordstation	22 : Bezemhoek
2 : Zuidstation	23 : Floréal (tuinwijk)
3 : Weststation	24 : Fond'Roy
4 : Louizalaan	25 : Groene Corniche
5 : Rooseveltlaan	26 : Kalkoven
6 : Tervurenlaan	27 : Kapelleveld
7 : Wetstraat	28 : Le Logis (tuinwijk)
8 : Alsebergse steenweg	29 : Mariëndaal
9 : Ninoofse steenweg	30 : Melkriek
10 : administratiegebouw EEG	31 : Moortebeek (tuinwijk)
11 : Ter Kamerenbos	32 : Peterbos
12 : Zoniënbos	33 : Sint-Job
13 : Dudenpark	34 : Putdaal
14 : Park van Woluwe	35 : Noordwijk
	36 : grens van de pentagoon (binnenstad)
	37 : vormingstation.

Bron : W. De Lannoy, *Soclaei-geografische atlas van Brussel-Hoofdstad*, De Nederlandse Boekhandel, Kapellen, blz. 12-13.

de agglomeratie, vooral in een zone 1 à 2 km aan de westzijde van de vijfhoek (op het grondgebied van Anderlecht, Sint-Jans-Molenbeek en Koekelberg), in het N.W. van Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek en in het westelijk deel van Sint-Gillis. In feite is de zone met zeer lage SES wijken gelegen in de onmiddellijke omgeving van de NO-ZW gerichte industrie-as in de kanaalzone.

De buurten van het lage SES-type (type B) sluiten direct aan bij de buurten met een zeer lage SES. Ten oosten van de vijfhoek liggen ze vooral tussen de vijfhoek en de tweede ring. Verder zijn ze hoofdzakelijk terug te vinden in de N.W. helft van de agglomeratie.

De buurten van het C-type (hoge SES) zijn voor een groot deel gelokaliseerd in de Z.O. helft van de agglomeratie maar ook in de gemeenten Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Neder-Over-Heembeek en Laken (stad Brussel).

De buurten met zeer hoge SES zijn bijna exclusief gelokaliseerd in de oostelijke en de zuidelijke randgemeenten van de agglomeratie nl. te Sint-Pieters- en Sint-Lambrechts-Woluwe, te Oudergem, Watermaal-Bosvoorde en Ukkel, maar ook in de oostelijk gelegen buurten van Etterbeek, Vorst en in de zuidelijke buurten van Elsene.

Aangezien het in dit onderzoek niet alleen de bedoeling is na te gaan in welke mate de politieke macht zich spreidt over de verschillende types sectoren, maar ook wordt gepoogd deze spreiding te koppelen aan de spreiding van de bevolking over de verschillende types sectoren, wordt in tabel II deze laatste spreiding in beeld gebracht. Uit de vergelijking van tabel I met tabel II blijkt dat de lage SES sectoren iets meer inwoners tellen dan de hoge. Het grootste verschil kan genoteerd worden bij de sectoren met een zeer lage SES en bij de sectoren met een zeer hoge SES. In het A-type waren er in 1970 gemiddeld 2.522 personen woonachtig tegen gemiddeld 1819 in het D-type.

TABEL II
Spreiding van de inwoners van de Brusselse agglomeratie
over de verschillende types sectoren naar SES

	Lage SES		Hoge SES	
	A	B	C	D
Abs.	221.977	319.322	310.970	172.775
%	21,66	31,15	30,34	16,84
	52,81 %		47,19 %	

Bron: Bevolkingscijfers *Volkstelling 1970: deel 13*, NIS, Brussel.

3. De onderzoeksresultaten.

Politieke macht, positiebekleders en de SES van de buurten.

De wijze waarop de politieke macht en de positiebekleders zich spreiden over de agglomeratie naar SES van de buurten is weergegeven in tabel III. De resultaten tonen aan dat wanneer het inwonersaantal als norm wordt genomen, vooral de buurten met een zeer lage SES sterk ondervertegenwoordigd zijn qua gelokaliseerde politieke macht en positiebekleders. Dit betekent dat er weinig macht en positiebekleders gelokaliseerd zijn in het centrum van de agglomeratie en langsheen de kanaal-as. Ook in het B-type is de gelokaliseerde macht en zijn de positiebekleders ondervertegenwoordigd, maar wel in een geringere mate. In beide types met een hoge SES zijn zowel de politieke macht als de positiebekleders oververtegenwoordigd. In het C-type is de macht t.o.v. het bevolkingsaandeel met 8,02 % oververtegenwoordigd en in het D-type met 10,12 %. Relatief gezien is de oververtegenwoordiging van de macht in het zeer hoge SES-type vrij aanzienlijk. Met de grote helft van het aantal inwoners van het B-type totaliseert het D-type slechts iets minder macht dan dit B-type.

TABEL III

Spreiding van de politieke macht en van de positiebekleders naar SES van de buurt

	Machtspunten				Positiebekleders			
	Lage SES		Hoge SES		Lage SES		Hoge SES	
	A	B	C	D	A	B	C	D
Abs.	300	1.364	1.843	1.296	69	283	362	217
%	6,25	28,40	38,37	26,98	7,41	30,40	38,88	23,31
	34,65 %		65,35 %		37,81 %		62,19 %	

Met betrekking tot de positiebekleders is de scheef trekking in het lokalisatiepatroon ten voordele van de hoge SES-buurten iets minder uitgesproken. Dit laatste is het duidelijkst in het D-type. Een daling van de oververtegenwoordiging in de hoge SES-types bij de positiebekleders betekent meteen ook dat de gemiddelde macht van een positiebekleder in de lagere SES-types lager ligt dan de gemiddelde macht van een positiebekleder in de hoge SES-types.

Er bestaat bijgevolg een duidelijke scheef trekking tussen de lokalisatie van de politieke macht en positiebekleders en de lokalisatie van de bevolking naar SES van de buurt. De dislokatie tussen beide is het scherpst in de zeer lage SES-buurten en in de buurten met een hoge SES (C + D).

Bij die laatste types neemt de vertekening toe naarmate de SES van de buurten hoger wordt.

Het lokalisatiepatroon bij elk van de politieke partijen.

Tabel IV laat toe vast te stellen of er bij de verschillende politieke partijen belangrijke verschillen bestaan in het lokalisatiepatroon van de politieke macht en de positiebekleders naar SES van de buurten.

Het lokalisatiepatroon blijkt te verschillen van partij tot partij. Een vast gegeven — met als uitzondering hierop de PVV — is wel de ondervertegenwoordiging van de politieke macht en de positiebekleders in de buurten met een zeer lage SES.

Bij de CVP, de SP en de VU is er een sterke oververtegenwoordiging van de politieke macht en de positiebekleders in de sectoren met lage SES (B-type). Die oververtegenwoordiging is het duidelijkst bij de SP en de VU. In het C-type hoge SES is er een oververtegenwoordiging bij de CVP en een ondervertegenwoordiging bij de drie andere Vlaamse partijen. Bij de SP en de PVV is er in verhouding tot het bevolkingsaandeel dan weer een overconcentratie in de sectoren met een zeer hoge SES. In dit laatste type sector heeft de VU bijvoorbeeld helemaal geen macht gelokaliseerd. De PVV-macht is vooral oververtegenwoordigd in het A-type en in het D-type, terwijl bij de VU nagenoeg drie-vierde van haar macht lokaliseert in het lage SES-type. In verhouding tot de spreiding van de bevolking over de vier types buurten is de Vlaamse partij-politieke macht vooral ondervertegenwoordigd in het A-type en in het C-type; in het B-type is ze sterk oververtegenwoordigd, terwijl de inplanting in het D-type iets onder het aandeel van de daar woonachtige Brusselse bevolking ligt.

Wordt de lokalisatie van de positiebekleders in relatie gebracht tot die van de politieke macht dan kan geconstateerd worden dat de CVP-positiebekleders uit het A-type gemiddeld machtiger zijn dan die uit de andere types. Bij de SP en vooral bij de VU is dit dan weer het geval voor de positiebekleders uit het B-type. De PVV, de SP en de VU lokaliseren in het C-type vooral positiebekleders met gemiddeld minder macht dan de doorsnee positiebekleder; bij de CVP is dit het geval voor de positiebekleders uit het D-type. Worden de vier Vlaamse partijen samen beschouwd, dan zijn de verschillen in lokalisatiepatroon tussen de politieke macht en de positiebekleders niet zo groot. Wel blijken de positiebekleders gevestigd in de lage SES-types gemiddeld iets meer macht te hebben dan die woonachtig in de hoge SES-types.

Tussen de Franstalige partijen en de Vlaamse partijen bestaan aanzienlijke verschillen. De ondervertegenwoordiging van de Franstalige macht

TABEL IV

Spreiding van de politieke macht en positiebekleders van de verschillende politieke partijen naar SES van de buurt

SES-type		a) Politieke macht									
		CVP	SP	PVV	VU	Vlaamse partijen	PSC	PS	PRL	FDF	Franstalige partijen
A	Abs.	31	(2)	46	16	95	29	83	50	30	192
	%	11,36	(1,41)	27,71	9,20	12,58	3,59	11,77	5,81	1,85	4,81
B	Abs.	115	81	39	128	363	192	221	143	449	1.005
	%	48,65	57,04	23,49	73,56	48,08	23,76	31,35	16,63	27,73	25,18
C	Abs.	100	20	41	30	191	344	241	407	611	1.603
	%	36,63	14,08	24,70	17,24	25,30	42,57	34,18	47,33	37,74	40,15
D	Abs.	27	39	40	—	106	243	160	260	529	1.192
	%	9,89	27,46	24,10	—	14,04	30,07	22,70	30,23	32,67	29,86
		b) Positiebekleders									
A	Abs.	4	(1)	6	3	14	9	33	7	7	56
	%	5,41	(4,00)	26,00	11,11	9,27	5,25	20,12	4,52	2,39	7,24
B	Abs.	36	12	6	16	70	35	58	32	75	200
	%	48,65	48,00	24,00	59,26	46,36	21,47	35,37	20,65	25,68	25,84
C	Abs.	24	5	8	8	45	70	51	68	133	322
	%	32,43	20,00	32,00	29,63	29,80	42,92	31,10	43,87	45,55	41,60
D	Abs.	10	7	5	—	22	49	22	48	77	196
	%	13,51	28,00	20,00	—	14,57	30,06	13,41	30,97	26,37	25,32

in de sectoren met zeer lage SES is, in relatief opzicht beschouwd, veel groter dan bij de Nederlandstalige macht. Het aandeel van de FDF-macht dat hier is gelokaliseerd is miniem, terwijl de PS in vergelijking met de drie andere partijen het best is ingeplant.

Bij elk van de vier Franstalige partijen is in vergelijking met het aandeel van de bevolking, de in het C en D-type hoge SES-buurten gelokaliseerde macht en positiebekleders oververtegenwoordigd. Dit komt het duidelijkst tot uiting bij de PRL en het minst bij de PS. In feite leunen de spreidingspatronen van de PSC, van de PRL en van het FDF dicht bij elkaar aan. Dat van de PS wijkt er sterk van af. Het PS-patroon situeert zich tussen dat van de vier Vlaamse partijen en dat van de drie overige Franstalige partijen.

Een confrontatie van de spreiding van de politieke macht met die van de positiebekleders toont aan dat bij de Franstalige partijen in de buurten van het zeer lage SES-type positiebekleders woonachtig zijn met gemiddeld minder macht dan de doorsnee positiebekleder. Dit laatste is bijvoorbeeld bijzonder frappant bij de PS waar 20,12 % van de positiebekleders in buurten met een zeer lage SES gevestigd zijn terwijl hieraan slechts 11,17 % van de PS-macht beantwoordt. De PS is tegelijkertijd de partij waarbij de positiebekleders gevestigd in de buurten met een hoge SES gemiddeld beduidend machtiger zijn dan de doorsnee PS-positiebekleder.

Bij de vier Franstalige partijen samen kan het tegenovergestelde vastgesteld worden van bij de Vlaamse : de politieke macht is er t.o.v. de positiebekleders oververtegenwoordigd in de twee hoge SES-types. Bij de Vlaamse partijen is 60,28 % van de politieke macht gelokaliseerd in de buurten met lage SES (A + B-type) ; bij de Franstaligen daarentegen is 70,01 % van de macht gelokaliseerd in de sectoren met hoge SES (C + D-type). Bij de positiebekleders zijn de percentages respectievelijk 55,63 % voor de Vlaamse en 66,92 % voor de Franstalige. De tegenstelling tussen het spreidingspatroon van de twee gemeenschappen is hier dus minder groot.

Het machtsaandeel van de Vlaamse partijen in de vier types buurten samen bedraagt 15,80 % van de totale macht. Dit aandeel verschilt aanzienlijk naargelang het buurttype. Van het A-type tot het D-type evolueert dit van 33,10 % over 26,54 % naar 10,65 % tot 8,17 %. Naarmate de SES van de buurten hoger wordt neemt het machtsaandeel van de Vlaamse partijen af en dit van de Franstalige toe.

De concentratie van de politieke macht binnen de statistische sectoren naar type buurt.

De politieke macht spreidt zich binnen de verschillende types van buurten niet gelijkmatig over alle sectoren van dit buurttype. Er zijn sectoren waarin helemaal geen macht is gelokaliseerd en er zijn sectoren met

TABEL V

Concentratie van de politieke macht binnen type sector naar SES

SES type	Macht geconcentreerd in sectoren met meer dan :							
	1-9 punten		10-27 punten		28-45 punten		+ 45 punten	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
A	300	6,25	182	4,56	92	4,20	—	—
B	1.364	28,40	1.078	27,05	529	24,18	200	20,33
C	1.843	38,70	1.565	39,27	833	38,07	233	23,68
D	1.296	26,98	1.160	29,11	734	33,54	551	56,00

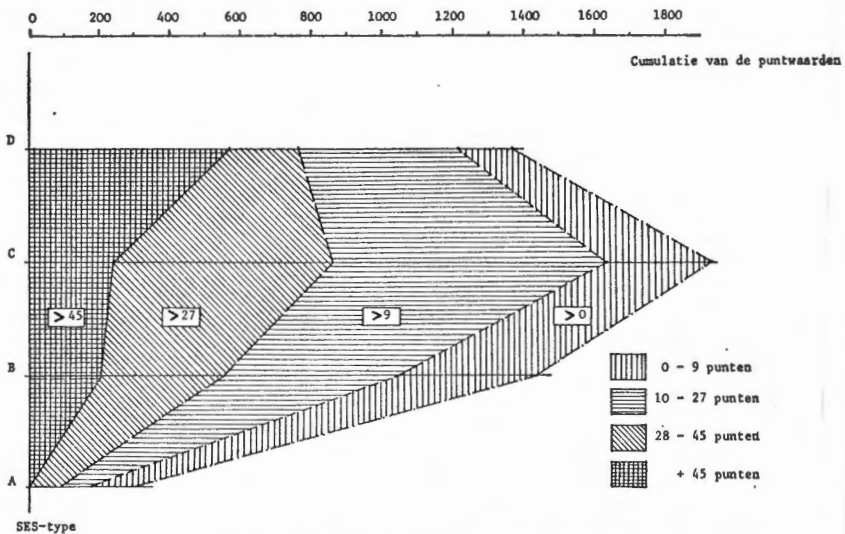

FIG. 1. — Concentratie van de politieke macht binnen type sector volgens SES.

hoge concentraties. Hoe die concentratie binnen elk van de types buurten er uit ziet kan afgelezen worden van tabel V. Hetzelfde gegeven is in beeld gebracht in figuur 1. De eerste kolom van tabel V geeft de reeds gekende verdeling van de macht over de 4 types sectoren weer, een tweede kolom geeft dezelfde verdeling maar ditmaal alleen voor de sectoren die meer dan 9 machtpunten noteren ; een derde kolom geeft de verdeling

voor de sectoren met meer dan 27 machtspunten en een vierde de verdeling van de sectoren met meer dan 45 machtspunten (5).

Het aandeel van de buurten met zeer lage SES daalt naarmate de machtsconcentratie toeneemt. In de buurten van het A-type is er zelfs geen enkele sector die meer dan 45 machtspunten totaliseert. Bij het B-type is er eveneens een daling van het aandeel vast te stellen naarmate de sectoren met een lage machtsconcentratie buiten beschouwing worden gelaten. Het teruglopen van het aandeel van het B-type gebeurt echter vrij geleidelijk. Bij het C-type blijft het aandeel betrekkelijk constant zolang alleen de macht geconcentreerd in buurten met 45 punten en minder in beschouwing wordt genomen. Daarna daalt het aandeel bruusk. Het zeer hoge SES-type kent wat zijn machtsaandeel betreft, een systematische stijging naarmate steeds hogere sectoriële machtsconcentraties worden in beschouwing genomen. De toename is zelfs vrij spectaculair binnen de sectoren die meer dan 45 machtspunten totaliseren. Meer dan de helft van de politieke macht gelokaliseerd in sectoren met meer dan 45 machtspunten situeert zich in buurten met een zeer hoge SES. Met de toename van de machtsconcentratie is de daling in het aandeel van het A-type, B-type en C-type nagenoeg steeds gebeurd in het voordeel van het D-type. Belangrijk is ook het feit dat bijvoorbeeld in de buurten die meer dan 45 machtspunten totaliseren, de gemiddelde macht per gelokaliseerde positiebekleder toeneemt. Die buurten met een hoge machtsconcentratie totaliseren 20,49 % van de totale politieke macht met 10,63 % van de positiebekleders. In het A-type zijn er geen positiebekleders, in het B-type is de gemiddelde macht per positiebekleder 7,69 punten, in het C-type 8,96 en in het D-type 11,98 punten.

Het lokalisatiepatroon bij de « meer machtigen » en bij de « minder machtigen ».

Hier wordt grondiger onderzocht of er bij de positiebekleders al naargelang ze tot de meer of minder machtigen behoren, een verschil bestaat naar SES van de buurt waarin ze wonen. Om dit te kunnen vaststellen worden de positiebekleders opgesplitst in twee groepen : zij die minder dan 10 machtspunten totaliseren en zij die 10 punten en meer totaliseren. Het resultaat van dit uitsplitsen is terug te vinden in tabel VI.

Met betrekking tot de lokalisatie van de totale macht kan vastgesteld worden dat in vergelijking met de minder machtigen bij de meer machtigen inderdaad een tendens bestaat om zich te vestigen in de hoge SES-

---

(5) De waarden 9, 27 en 45 zijn klassegrenzen die in de basisstudie worden gehanteerd bij de cartografische weergave van de onderzoeksresultaten.

TABEL VI

Spreiding van de politieke macht naar SES-type van de buurten
bij de positiebekleders met minder dan 10 machtspunten
en bij de positiebekleders met 10 punten en meer

SES-type	Minder dan 10 punten					
	Totaal		Nederlandstalige partijen		Franstalige partijen	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
A	158	6,26	10	2,74	148	6,86
B	819	32,47	201	55,07	618	28,65
C	977	38,74	98	26,85	879	40,75
D	568	22,52	56	15,34	512	23,74
	2.522	100,00	365	100,00	2.157	100,00

SES-type	10 punten en meer					
	Totaal		Nederlandstalige partijen		Franstalige partijen	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
A	129	5,80	85	21,79	44	2,39
B	549	24,67	162	41,54	387	21,09
C	817	36,72	93	23,85	724	39,46
D	730	32,81	50	12,82	680	37,06
	2.225	100,00	390	100,00	1.835	100,00

sectoren. Dit gegeven resulteert vooral in een daling van het machtsaandeel gelokaliseerd in het B-type en een stijging van het machtsaandeel van het D-type.

Opnieuw kan het grote verschil in lokalisatiepatroon tussen de macht van de Vlaamse partijen en die van de Franstalige partijen worden geconstateerd. Bij de Vlaamse partijen ligt het aandeel van de politieke macht gelokaliseerd in de buurten met een lage SES (A + B-type) hoger bij de meer machtigen dan bij de minder machtigen, nl. 63,33 % tegen 57,81 %. Het verschil tussen de meer en minder machtigen wordt vooral veroorzaakt door het feit dat de Nederlandstalige meer machtigen heelwat macht lokaliseren in de buurten met zeer lage SES. Hun machtsaandeel bereikt hier zelfs het niveau van het percentage inwoners in dit type buurt gevestigd.

Bij de Franstalige partijen stijgt bij de meer machtigen het aandeel van de hoge SES-buurten in de macht. Die stijging doet zich alleen voor in de buurten met zeer hoge SES : het aandeel stijgt er van 23,74 % tot 37,06 %. In het buurttype dat 16,84 % van de Brusselse bevolking groepeerd is het aandeel van de hier gevestigde meer machtige Franstalige positiebekleders meer dan dubbel zo groot.

De toename van het aandeel van het D-type gaat gepaard met een vermindering van het aandeel in het A en B-type. Bij de meer machtigen is weinig macht gelokaliseerd in de buurten met lage SES. Aan 21,66 % van de bevolking correspondeert 2,39 % van de macht. Dit laatste percentage ligt aanzienlijk lager dan bij de minder machtigen. Bij de Fransstaligen zijn de minder machtigen duidelijk beter vertegenwoordigd in de lagere SES-buurten.

Wat de lokalisatie van de politieke macht betreft zijn de buurten en m.a.w. ook de bewoners van de buurten, met een lage SES (A + B-type) op een dubbele manier gedeprimeerd. Vooreerst is in deze buurten veel minder politieke macht gelokaliseerd dan in de buurten met een hoge SES. En ten tweede hebben de hier gelokaliseerde positiebekleders gemiddeld minder macht dan die gelokaliseerd in de buurten van het hoge SES-type. Dit laatste is nochtans alleen het geval voor de totale macht en de macht van de Franstalige partijen, maar niet voor de macht van de Vlaamse partijen.

De evolutie in de spreiding van de politieke macht en de positiebekleders.

Om de evolutie in de tijd van het bestudeerde fenomeen te kunnen nagaan werden voor 1952 en 1965 een reeks posities geselecteerd. Om dan 1979 met 1952 en 1965 te kunnen vergelijken werden voor 1979 dezelfde posities uitgesneden als voor de twee andere jaren. Voor 1979 is op die wijze 68,46 % van de vroeger vastgestelde totale macht geselecteerd en 76,83 % van het geheel van de positiebekleders. Het percentageverschil vloeit voort uit de positiecumul van verschillende positiebekleders.

Het onderzoek naar de evolutie volgens SES van de buurten steunt slechts op de positiebekleders woonachtig in achttien van de negentien Brusselse gemeenten. De gemeente Sint-Agatha-Berchem is weggefallen omdat de nodige gegevens niet voorhanden waren om voor 1952 de positiebekleders te lokaliseren naar type buurt. Door het wegvallen van die gemeente liggen de absolute aantallen en de percentages uit tabel VII in de types B en C iets te laag. Het verschil voor 1965 en 1979 bedraagt nooit meer dan 0,5 %. Het weergeven van de resultaten voor de negentien gemeenten in 1965 en 1979 zou een bijkomende tabel betekenen die evenwel geen nieuwe informatie verschaft.

Dat de geselecteerde posities voor 1952 en 1965 een representatief staal vormen van de totale onderzochte politieke partijmacht blijkt uit het feit dat de percentages van de macht en de positiebekleders naar SES voor 1979 corresponderen met de percentages uit tabel III.

TABEL VII

De evolutie in de spreiding van de politieke macht en de positiebekleders naar SES van de buurten (18 gemeenten) : 1952 - 1965 - 1979

		Politieke macht				Positiebekleders			
		A	B	C	D	A	B	C	D
1952	Abs.	259	647	687	321	77	166	153	76
	%	13,53	33,80	35,89	16,77	16,31	35,17	32,42	16,10
1965	Abs.	149	599	859	385	55	174	193	100
	%	7,48	30,07	43,12	19,33	10,54	33,33	36,97	19,16
1979	Abs.	210	953	1.196	920	58	225	277	150
	%	6,40	29,06	36,47	28,06	8,07	31,20	30,53	22,11

De ondervertegenwoordiging van de macht in het zeer lage SES-type buurten kan als een vaststaand gegeven worden beschouwd. Het machtsaandeel van het A-type is ongeveer gelijk voor 1965 en 1979. Sinds 1952 is het wel aanzienlijk gedaald. Of die macht in 1952 in het verhouding tot het inwonersaandeel van de A-buurten veel hoger lag dan in 1965 of in 1979 is niet zo zeker. Immers het is een bekend feit dat dit type buurten in hoofdzaak gelegen is in het centrum van de agglomeratie. In dit centrum is het inwonersaantal reeds geruime tijd geleden aan het dalen gegaan. Het machtsaandeel van 13,53 % zal in 1952 ongetwijfeld overeengestemd hebben met een aanzienlijk hoger inwonersaandeel dan de 21,66 % van 1970.

De ondervertegenwoordiging van de macht in het zeer lage SES-type lijkt m.a.w. aan een wetmatigheid te beantwoorden. Die ondervertegenwoordiging is reeds vastgesteld voor 1979. Nu blijkt dat dit onmogelijk kan toegeschreven worden aan het feit dat er op dit ogenblik in het A-type buurten veel vreemdelingen woonachtig zijn die geen stemrecht hebben en bijgevolg ook geen verkozenen kunnen hebben die in deze buurten gevestigd zijn. In 1965 was het aantal gastarbeiders in de agglomeratie woonachtig veel beperkter dan in 1979 en in 1952 waren ze nog nagenoeg afwezig. Niettemin was er toen reeds een sterke ondervertegenwoordiging van de politieke macht in het A-type buurten. De lokalisatie van de politieke macht staat m.a.w. in verband met de SES van het type buurt. Dit laatste nu is gekoppeld aan de sociaal-economische status van de inwoners van het buurttype. De SES van de woning is namelijk een afgeleide van de SES van de bewoner van die woning. In 1952 en 1965 hadden de autochtone Brusselse arbeiders, in de binnenstad woonachtig, de laagste sociaal-economische status. Nu zijn het de gastarbeiders (6).

(6) Zie H. VAN DER HAEGEN, Negenhonderdduizend vreemdelingen in België, in: *Statistisch Tijdschrift*, 67, 1-2, 1981, blz. 5.

De ondervertegenwoordiging van de politieke macht en de positiebekleders in buurten met lage SES heeft weinig te maken met de status van het vreemdeling-zijn van een groot deel van de bewoners van deze buurten, maar wel met hun sociaal-economische status of hun plaats in het productieproces.

Een tweede gegeven m.b.t. het type sectoren met een lage SES is de vaststelling dat de positiebekleders hier steeds gemiddeld minder macht hebben dan deze uit de andere types buurten. Hier kan opnieuw het reeds geconstateerde mechanisme aan het werk worden gezien : nl. een ondervertegenwoordiging van de politieke macht t.o.v. het inwoners-aantal en dit gekoppeld aan de lokalisatie in deze buurten van de gemiddeld minst machtige positiebekleders.

Het aandeel van de politieke macht en van de positiebekleders gelokaliseerd in de buurten met lage SES (B-type) loopt terug van 1952 tot 1979. Of dit teruglopen aanzienlijker is dan de daling van het aantal inwoners in die buurten is moeilijk vast te stellen. Dat het aantal inwoners woonachtig in de buurten van het B-type is gedaald sinds 1952 is zeker, daar ook de meeste van deze buurten zich eerder in het centrum van de agglomeratie situeren.

In dit type buurt met lage SES kan eveneens worden vastgesteld dat voor de drie onderzochte jaren de gemiddelde macht van de hier gelokaliseerde positiebekleders lager ligt dan de gemiddelde macht van de positiebekleders uit type C of D.

Tussen 1952 en 1979 hebben de grootste verschuivingen in het lokalisatiepatroon zich voorgedaan in de hoge SES-types. In 1952 was er t.o.v. de bevolking in het C-type en naar alle waarschijnlijkheid eveneens in het D-type, reeds een oververtegenwoordiging van de politieke macht en van de positiebekleders. In 1965 heeft deze oververtegenwoordiging in de hogere status-types veel grotere proporties aangenomen. Het machtsaandeel van het C en D-type is gestegen van 52,66 % tot 62,45 % en het positieaandeel van 48,52 % tot 56,13 %. Ook nu nog wonen in het C-type de positiebekleders die gemiddeld het meest macht totaliseren.

Van 1965 op 1979 loopt het machtsaandeel van het A en B-type nog wel lichtjes terug, maar het aandeel van het C-type daalt met 6,65 % terwijl dat van het D-type stijgt met 8,73 %. De cijfers van tabel VII tonen duidelijk aan dat het hier minder een verschuiving van positiebekleders betreft dan wel een verschuiving van macht. In 1979 is namelijk het aandeel van het C-type in de positiebekleders nog toegenomen. Nu zijn de gemiddeld meer machtigen duidelijk woonachtig in de sectoren met zeer hoge SES. Het D-type heeft in 1979 de plaats ingenomen van het C-type in 1965.

In machtspolitiek opzicht vormt het C-type sectoren in 1952 en 1965 en het D-type in 1979, het tegenbeeld van de types met lage SES : een overlokalisatie van de politieke macht gekoppeld aan de lokalisatie van de gemiddeld meer machtige positiebekleders.

4. Maatschappelijke en politologische duiding van de onderzoeksresultaten.

Uit voorgaande blijkt dat de politieke macht over het Brusselse oppervlak niet op een toevallige manier is gespreid. Er steekt een duidelijke structuur in. In het centrum van de agglomeratie is de macht slecht ingeplant terwijl ze oververtegenwoordigd is in de randgemeenten die ten zuiden en ten oosten van dit centrum zijn gelegen. De bestaande sociale segregatie binnen de agglomeratie (7) krijgt m.a.w. een verlengstuk in het spreidingspatroon van de politieke macht.

De kwaliteit van de woonomgeving, waarin iemand zijn leven doorbrengt, is functie van zijn financiële mogelijkheden en deze worden bepaald door de plaats die hij inneemt in het produktieproces. Dit laatste blijkt volgens onze resultaten de toegangsmogelijkheden tot en het kunnen beschikken over de politieke macht te beïnvloeden. De vertekening in de toegang tot de macht volgens de SES van de buurt waarin men woont, volgt uit het feit dat de positiebekleders afkomstig uit de lage SES-buurtten ondervertegenwoordigd zijn ; de vertekening in het kunnen beschikken over politieke macht komt tot uiting in de lagere gemiddelde macht van de politici uit de lagere SES-buurtten die wel zijn kunnen doorstoten tot de partijorganen. Op de reeds bestaande ongelijkheden in de levensomstandigheden van de diverse sociale groepen binnen de agglomeratie ent zich de ongelijkheid in de spreiding van de macht.

De onderzoeksresultaten duiden aan dat de gemeenschappen die binnen de Brusselse agglomeratie wonen een verschillend gemiddeld sociaal-economische statusniveau bezitten. Als de spreiding van de macht over de SES-types in relatie staat tot de SES van de bevolking, dan is de SES van de gemiddelde Franstalige inwoner hoger dan die van de gemiddelde Nederlandstalige. Er bestaat geen twijfel over dat de gastarbeiders over de laagste SES beschikken. Waar zij wonen bevindt zich nagenoeg geen politieke macht. In de ruimte tekent de scheiding tussen de drie gemeenschappen zich op een verschillende wijze uit. De afwezigheid van politieke macht in de zeer lage SES-sectoren en de hoge concentratie van vreemdelingen in deze buurtten die alle in het centrum van de agglomeratie zijn

---

(7) W. DE LANNOY, *Sociaal-geografische atlas van Brussel-Hoofdstad*, De Nederlandse Boekhandel, Kapellen, 1978, 99 blz.

gelegen, maakt het contrast met het spreidingspatroon van zowel Franstalige als Nederlandstalige macht bijzonder groot. Dit neemt niet weg dat dit contrast nog uitgesprokener is t.a.v. de Franstalige macht dan t.a.v. de Nederlandstalige. Bij de Nederlandstaligen en de Franstaligen zijn er overlappingen in het spreidingspatroon van de macht. Het grote verschil tussen beide bestaat erin dat het zwaartepunt elders ligt. De Vlaamse politieke macht bevindt zich vooral in de noordelijke helft van de agglomeratie en de Franstalige in de zuidelijke. Dit stemt overeen met een verschillend gemiddeld SES-niveau van de buurten waarin de macht van elk van de twee gemeenschappen gelokaliseerd is.

Het nagenoeg ontbreken van politieke macht in de buurten met een zeer lage SES kan niet toegeschreven worden aan het feit dat hier grote aantallen vreemdelingen wonen. Immers, naast de aanwezigheid van de gastarbeiders zijn het ook de buurten met de grootste aandelen bejaarden onder de Belgische bevolking (8), terwijl in 1952 toen er hier vooral Belgische arbeiders woonden, ook reeds weinig macht gelokaliseerd was. De huidige of de vroegere plaats (bij de niet meer actieven) in het arbeidsproces lijkt de voornaamste verklarende factor te zijn t.a.v. de afwezigheid van politieke macht.

De Belgische arbeiders van 1952 en 1965, die het electorale potentieel van de toenmalige PSB-BSP vormden, zijn weggetrokken. Hiermee heeft de socialistische partij een belangrijk deel van haar kiezers verloren terwijl er geen nieuwe voor in de plaats zijn gekomen. Wel heeft het economische systeem een nieuwe lage SES-groep geproduceerd, de gastarbeider, die zowel in het productieproces als in de woonomgeving, de plaats heeft ingenomen van de Belgische arbeider. Daarbij komt dat de nieuwe groep arbeiders over geen stemrecht beschikt, waardoor ze op politiek gebied bijzonder machteloos is. Aangezien is vastgesteld dat de lokalisatie van de politieke macht statusgebonden is, is het zelfs zeer de vraag of stemrecht de vreemdelingen zelf voldoende politieke macht kan bezorgen. De kans is groot dat het toekennen van stemrecht aan de gastarbeiders uitloopt op een politieke bevoogding hetzij vanwege Belgische politici, hetzij vanwege eigen mensen die zelf reeds een opwaartse mobiliteit hebben ondergaan en daardoor beter geïntegreerd zijn in de Belgische samenleving. Het gevaar is reëel dat de machteloosheid en afhankelijkheid van de gastarbeiders door « entrepreneurs-politici » of « bosses » zal gehanteerd worden als instrument tot verhoging van de eigen persoonlijke macht (9).

---

(8) W. DE LANNOY, *op. cit.*, blz. 26.

(9) Zie voor deze mechanismen: J. RATH, Turkse en Marokaanse eilanden in het Hollandse politieke vaarwater: migrantenkiesrecht in de praktijk, in: *De Sociologische Gids*, 28, 3, 1981, blz. 202-227.

Het centrale gedeelte van de Brusselse agglomeratie, bestaande uit buurten met een lage SES, is de ecologische expressie van de « onderdogpositie » van de bewoners van die buurten t.a.v. de politieke macht. Voor de bewoners van dit politieke niemandsland hebben de Brusselse politieke machthebbers lange tijd weinig interesse getoond. Aan de ruimte zelf waarop deze kwetsbare populatie woonachtig is werd des te meer belang gehecht. Een aantal vreemdelingenbuurten moest in de zeventiger jaren de plaats ruimen voor de uitbouw van een reeks centrumfuncties in het hart van de agglomeratie. Men had weinig oog voor de verkrotting van de woningen en de teloorgang van de woonfunctie. De blik van de meeste Franstalige politici was naar buiten gericht. Gezien de distributie van hun machtsposities over het Brusselse oppervlak is dit niet verwonderlijk. De bekommernis om de begrenzing van de agglomeratie en de positie van de « statusgelijke » Franstaligen uit het Vlaamse randgebied was groter dan de zorg om wat met de eigen binnenstad gaande was.

Op basis van de onderzoeksresultaten kunnen een aantal kritische vragen gesteld worden t.a.v. het representatief karakter van ons partijdemocratisch politiek bestel. Als er in een representatieve democratie wordt van uitgegaan dat de bevolking een effectieve invloed uitoefent op de beleidsbeslissingen van de politici, dan blijkt uit de ruimtelijke distributie van de politieke macht dat de beïnvloedingskansen niet voor alle categorieën van de bevolking gelijk zijn. Immers, uit het onderzoek is gebleken dat de bewoners van de lage SES-types in vergelijking met die uit de hoge types over aanzienlijk minder macht in het politieke apparaat beschikken. Als er dan al mensen zijn uit deze buurten die zich een plaats hebben weten te veroveren binnen het politieke partijapparaat, dan hebben ze nog gemiddeld minder macht dan hun collega's woonachtig in de hoge status-buurten. Dit verschijnsel komt scherp tot uiting bij de Parti Socialiste. Van deze partij wordt algemeen erkend dat zij onder de grote Franstalige partijen de partij is die zich het meest inzet voor de verdediging van de belangen van de arbeiders. Conform hieraan blijkt ook dat ze de Franstalige partij is die het best is ingeplant in de zeer lage SES-sectoren. Tegelijkertijd is ze echter de partij waarbinnen de afstand tussen de basis en de top, gemeten naar SES van de buurt waarin de positiebekleders wonen, het grootst is. Van de vier Franstalige partijen hebben de PS-positiebekleders uit het A-type buurten gemiddeld het minst macht en die uit het D-type gemiddeld het meest macht. Bij het FDF, de grootste Franstalige partij uit de agglomeratie, stelt het probleem zich nog scherper. De bewoners uit de zeer lage SES-buurten zijn hier nauwelijks totaal afwezig.

Ondanks de democratisering van het stemrecht zijn de politieke partijen er te Brussel niet in geslaagd in de ruimte duidelijk lokaliseerbare delen

van de bevolking bij het proces van machtsverwerving te betrekken. Tussen grote aantallen inwoners die leven in de lage SES-buurt en de politici die via hun beleid de samenleving vorm geven, heeft steeds een grote afstand bestaan. Hier staan twee heel verschillende levenswijzen, manieren van voelen en denken tegenover elkaar. Dit kan niet anders dan effecten hebben op de belangenbehartiging van de noden van de lage SES-categorieën. Natuurlijk kan een politicus uit een hoge SES-buurt zich inzetten voor de noden van de inwoners uit de lagere SES-buurt. Toch zal hij hun problemen anders aanvoelen en definiëren dan iemand die onder gelijkaardige omstandigheden zijn leven doorbrengt.

De politieke partijen zijn gehandicapt t.a.v. de vervulling van hun communicatiefunctie. Er is namelijk weinig ruimte voor opwaartse communicatie binnen de partijen vanuit de lage SES-categorieën. Hun beleidswensen kunnen moeilijk tot de partijen doordringen daar ze er nagenoeg niet in vertegenwoordigd zijn.

De democratisering van het politieke spel heeft wel de massificatie van het politieke gebeuren in de hand gewerkt. Voor de laagste sociaal-economische categorieën ligt de hoofdbetekenis van die massificatie in het feit dat ze door het stemrecht waarover ze beschikken, mede het voorwerp uitmaken van de concurrentiestrijd om de macht tussen de verschillende politieke partijen. Dit brengt mee dat hun belangen in politiek opzicht dan ook niet helemaal kunnen veronachtzaamd worden. Het grote aantal vreemdelingen dat op dit ogenblik woonachtig is in de lage SES-buurt beschikt echter niet over dit wapen om indirecte druk uit te oefenen op de politieke partijen.

De wijze waarop de « politieke elite » gespreid is over het grondgebied van de agglomeratie draagt de sporen van de bestaande arbeidsverdeling binnen ons economisch systeem. Het gevestigde partijensysteem heeft niet kunnen verhinderen dat ons economisch stelsel steeds opnieuw « machte-lozen » reproduceert. Sinds 1952 is aan het bestaan van een « centrum » en van een « periferie » binnen de agglomeratie niets veranderd. De politieke macht bleef ongelijk gespreid. Hierdoor wordt ons type van democratie als emancipatiemodel toch wel ter discussie gesteld.

Summary : The geographical distribution of political power in Brussels.

Political power in Brussels is not distributed randomly over its area. There is hardly any political power situated in districts with a very low socio-economic status (SES), while there is an overconcentration of political power in districts with a high SES in relation to their population. The residents of very low SES districts are deprived in two ways : almost no power is situated in their districts and the office holders who do live in them are generally among the least powerful.

It is noted that the power of the Dutch-language parties is distributed over the Brussels agglomeration in another way than the French-language parties. The power of the Dutch-language parties is situated primarily in low SES districts, while French-language parties have their power mainly in districts with a high SES.

The lack of political power of very low SES districts is not new. Since World War II, there has never been much power located in the zones where the part of the population that occupies the base of the production process lives. Democracy is still not able to prevent the formation of areas within the Brussels agglomeration in which the residents have a very small share in the power of the political parties.

